

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філологічних
наук, професора, завідувача кафедри
української літератури та компаративістики
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького **Поліщука В.Т.**
на дисертацію та автореферат **Цимбала Б.В.**
«Василь Доманицький – дослідник і видавець
творів Марка Вовчка», подані на здобуття
наукового ступеня кандидата філологічних
наук зі спеціальності 10.01.09 – літературне
джерелознавство і текстологія

Мушу зізнатися, що читання загальної висновкової частини дисертації Богдана Цимбала й автореферату цієї роботи скорегували вже уявлений мною порядок написання цього відгуку. Передовсім маю на увазі фразу дослідника про «дилетантські методологічні принципи роботи дослідника», тобто Василя Доманицького (с. 188 дисертації, с. 17 автореферату). У цитованій фразі особливо некоректно з поглядів етичного й наукового звучить слово «дилетантські» стосовно дослідника, який так багато відкривавчого зробив у темі, за якою нинішній дисертант, думаю, заслужено здобуде бажаний науковий ступінь. Не надто доречно мовити про «дилетантизм» В.Доманицького і з тої причини, що сам Б.В. Цимбал у тих же висновках зазначає: «Текстологія нової української літератури має понад столітню історію, проте досі не написано дослідження, де було б узагальнено здобутий за цей період досвід» (с. 181). Отже, «досі не написано»... Що ж тоді казати про час буття й роботи В.Доманицького, який «стояв біля джерел текстологічного вивчення нової української літератури» (с. 181)? Він дилетант? Це оцінка об'єктивна чи суб'єктивна з висоти текстологічної компетентності дисертанта?

Ще одне в цьому ж річищі. Цілком погоджуюся з майже «ідеалістичними» судженнями дисертанта про те, що до републікації наукових

студій (того ж В.Доманицького) треба підходити «не менш ґрунтовно, ніж до друку літературних творів» (с. 181), подавати коментарі і т. д. «Тому їх передрук без належного коментування, – пише Б.Цимбал, доповнений некритичним ставленням літературознавців до використаних джерел, призводить до поширення неправдивої інформації та множення помилок» (с. 190). Певно, що так. Але за такою логікою не-текстологу (відповідному не-фахівцеві!) взагалі не слід братися до републікації, бо ж буде по-дилетантськи. Чи так це?

Зауважу, що на 2010-й рік, – рік 100-річчя з час смерті В.Доманицького, в Україні з його доробку не републіковано було майже нічого (хіба його праця «Про Буковину» в Чернівцях, записані ним прислів'я і приказки в періодиці...). У 2008–2015 рр. мною републіковано «Критичний розслід над текстом «Кобзаря» Шевченка» (фотоспособом), чотири томи праць «Із науково-творчої спадщини», спогади «Чистому серцем» (з доповненими на третину знайденими матеріалами), «Словарик. Пояснення чужих і не дуже зрозумілих слів», бібліографічний покажчик. Звісно, без текстологічного опрацювання. Тепер дуже сумніваюсь: а може, не треба було всього того робити? Треба було й далі чекати посібника з текстології, нової плеяди фахівців-текстологів, які б усе те розсипане в періодиці багатство зібрали, фахово дослідили й опублікували... Каюсь... За «некритичне ставлення» і «множення помилок»...

Узагалі слід відзначити, що Б.Цимбал так вибудовує і формує оціночні судження щодо багатьох публікацій про В.Доманицького, що вже сама відсутність у них інформації з «вовчознавства» (навіть коли за тематикою вона там недоречна чи не обов'язкова) є їх певною ущербністю. Або ж указує, де слід публікувати такі студії (с. 31).

Що ж до всієї дисертації Богдана Цимбала, то, безсумнівно, вона цікава, змістовна й більш ніж актуальна, адже досліджена в ній проблематика давно становить неабиякий інтерес для історії українського письменства: тут маю на увазі передовсім творчу постать Марка Вовчка. Не менш позитивним є і

звернення до постаті й науково-творчої спадщини Василя Доманицького, справді пасіонарної постаті у справі українського національного відродження.

Дослідження написане за логічним, структурованим планом, де визначено два основні напрями студіювання – видавнича й дослідницька праця В. Доманицького щодо спадщини Марка Вовчка. У «Змісті» певні запитання викликають хіба три позиції: не завжди послідовне й чи доцільне вживання прізвищ без ініціалів (це риса всієї дисертації, а на с. 24 скорочено і псевдонім «Пчілка»), доцільність виокремлення підрозділів на одну (2.3) чи дві (2.7) сторінки, а також формулювання заголовків окремих підрозділів, їх «дисертабельність».

Змістовним і розлогим є вступ, у якому чи не найбільший інтерес викликає «вступ до вступу» – мотивація і детальна аргументація вибору і проблемності теми дослідження. Цілком логічно, що в кожному з означуваних тематичних сегментів Б.Цимбал особливо акцентує на їх текстологічних аспектах. Задля своєрідного «розбігу» до розмови про «вовчкознавство» В. Доманицького дисертант зосереджує немало уваги на більш дослідженому текстологічному шевченкознавстві Василя Миколайовича, послідовно апелюючи до відповідних суджень І. Франка, С. Єфремова, П. Зайцева, І. Айзенштока, В. Бородіна... Означуючи поряд із безперечними здобутками-заслугами В. Доманицького в царині шевченківської текстології (за «Критичним розслідуванням», першим укладеним «Кобзарем»), Б.Цимбал водночас, послуговуючись відповідними міркуваннями відомих шевченкознавців, зауважує і на його хибах, помилках і неточностях тлумачення чи впорядкування творів Т. Шевченка. Таким чином у роботі «запрограмовується» думка про відповідне максимально виважене, об'єктивне поцінування практики В. Доманицького і щодо імені й творчості Марка Вовчка, працям В. Доманицького про яку в науці сказано дуже мало. У вступній частині, як і в усій роботі, варто відзначити доцільне, ефективне цитування джерел, яке відповідним чином «працює» на доказовість спостережень і суджень дисертанта. Уже у вступі започатковане, а в усій дисертації вельми помітне й

важливе в сенсі аргументованості й доказовості широке використання архівних джерел: дуже цінна риса роботи з джерелознавства і текстології.

У вступній частині також достатньо фахово і переконливо сформовані необхідні тут складники – мета й завдання, методологія наукова новизна тощо.

Перший розділ дисертації присвячено аналізу видавничої діяльності В.Доманицького, передовсім щодо видань творів Марка Вовчка. Б.Цимбал уважно з'ясовує питання про його участь у видавництві «Вік» (1.1), дуже детально досліджує етапи становлення видавництва, час і обставини долучення до нього В.Доманицького, його персональний склад, джерела фінансування. Широко використаний тут архівний матеріал усе ж не дає абсолютно переконливих відповідей на ряд поставлених питань, тому дисертант цілком слушно мовить про версії та можливості, не нав'язує недостатньо обґрунтованих висновків.

Дослідницьку роботу над «вовчкознавчими» студіями В.Доманицького дисертант розпочинає з підрозділу 1.2, з різногранного аналізу задуманої видавцями антології української літератури «Вік», у прозові томи якої мали ввійти твори Марка Вовчка. Б.Цимбал детально і вміло атрибутує листування між письменницею й дослідником, переконливо виписуючи обставини відбору й залучення творів до антології. Власне, схожа аналітична робота проведена дисертантом і в наступних трьох розділах, де осмислена організаційно-видавнича праця В.Доманицького у справі видання творів Марка Вовчка в серії «Українська бібліотека» (1.3), «Народних оповідань» у Львові (1.4) та публікації невідомих на той час творів письменниці (1.5). У кожному з підрозділів є переконливі атрибутивні викладки дослідника, базовані передовсім на листуванні Марка Вовчка, на інших архівних джерелах. Особливо ця риса властива підрозділові 1.3 (с. 61–66).

Вельми цікава, в суті своїй відкривавча, інформація вміщена в підрозділі 1.4. «Львівське видання “Народних оповідань”», де Б.Цимбал доволі детально мовить про перекладацьку (художній переклад) творчу працю В.Доманицького, «спровоковану» його хворобою й відірваністю від видавництва. Дисертант

називає цілий ряд перекладених В.Доманицьким творів з інших мов, аналізує його перекладацькі позиції. Окремо зауважено на перекладах В.Доманицького творів Марка Вовчка для львівського видання. Дискутуючи з різними судженнями дослідників, Б.Цимбал аргументовано стверджує, що В.Доманицький «... не редагував Марка Вовчка, а сам повністю переклав усі тексти» (с. 72). Характеризуючи власне принципи В.Доманицького у справі художнього перекладу, дисертант широко використовує листування перекладача з різними сучасниками, аналізує переклади окремих оповідань Марка Вовчка, демонструє детальну текстологічну роботу над оповіданням «Пройдисвіт» (с. 77–84).

Публікацію В.Доманицьким невідомих архівних творів Марка Вовчка дисертант слушно називає «найбільшою його заслугою як видавця творів письменниці» (с. 85). Цю працю дослідника Б.Цимбал називає «третім етапом» його роботи над спадщиною класикині. Знову в дисертації широко і доцільно використано архівні джерела (листи, рукописи). Тут, як і в кількох інших підрозділах, видавничо-редакторську роботу В.Доманицького дисертант аналізує у зв'язку з обставинами його життя (хвороба, лікування, переїзди).

Висновки до розділу дуже стислі.

Як мовлено вище, весь другий розділ дисертації присвячено аналізу питань про дослідження В.Доманицьким різних аспектів творчості Марка Вовчка, з'ясуванню окремих спірних питань її біографії. Безсумнівно, ключовою і «найдражливішою» є проблема авторства Марка Вовчка. Богдан Цимбал цю проблему аналізує у двох підрозділах – 2.1–2.2. У першому з них відстежено перебіг тлумачення зазначеної проблеми в українських колах до 1907 р., тобто до року кончини письменниці й початку роботи В.Доманицького з її архівом. Власне, це одна зі стрижневих проблем усієї роботи (присвячено 40 стор.), й дисертант уважно й детально, на основі різних джерел, простежує «історію питання». У викладі тексту вловлюється навіть певна «белетризація», інтригованість, але документована. Б.Цимбал акцентує на започаткуванні й «витоках» полеміки про авторство передовсім «Народних оповідань», на

позиціях окремих дискутантів (О. Лазаревський, І. Франко, звісно, П. Куліш...). Змістовна аналітична робота проведена Б.Цимбалом над рефератом І. Стешенка щодо авторства Марка Вовчка. Можна відзначити й те, що дисертант цим підрозділом «підводив» тему до позицій В. Доманицького з 1907 р.

У підрозділі 2.2 Б.Цимбал послідовно простежує початок і процес заглиблення В. Доманицького в архіви померлої письменниці, зроджений у ньому відкривавчий запал, написання різномістових студій. Дисертант цитує з листа В. Доманицького до Б. Грінченка: «Я зараз держу в своїх руках тайну – хто, що й до чого був Марко Вовчок. Маю рукописи старі й нові... Писатиму статтю на підставі нових матеріалів» (с. 120). Важливо тут підкреслити, що автор дисертації, вельми переконливо й ґрунтовно аналізуючи процес оприлюднення В. Доманицьким нових матеріалів із архіву Марка Вовчка, розглядає їх у контекстах з іншими відповідними судженнями, достатньо чітко означає власну дослідницьку позицію, за якою міркування та певні позиції В. Доманицького названо не тільки правильними, а й хибними. Такі самі оціночні судження висловлює дисертант і щодо студій інших дослідників. Скажімо, стаття І. Франка «Марія Маркович (Марко Вовчок). Посмертна згадка», – зауважує дисертант, – «хоч і не позбавлена помилок, відрізняється від решти публікацій про письменницю, що з'явилися у зв'язку з її смертю, і була суголосна нововідкритим матеріалам» (с. 121). У підрозділі уважно простежено працю В. Доманицького над різними архівними матеріалами, оприлюднення ним відомостей і реакцію суспільства на публікації.

Б.Цимбал визначає ключові проблеми дискусії щодо авторства «Народних оповідань», як їх окреслив В.Доманицький, і фактично будує структуру другого розділу за цими проблемами. Достатньо переконливими є судження дисертанта про практично всі написані В.Доманицьким статті і праці про Марка Вовчка, зокрема і про статтю «В обороні мертвих од живих» як відповідь на надто суб'єктивні і дразливі спогади Ганни Барвінок, підтримані Оленою Пчілкою.

Щодо проблеми авторства Б.Цимбал аргументовано (із висоти часу) виснував, що В.Доманицький, попри хиби в деяких міркуваннях, переконливо довів, що саме Марко Вовчок, і то одноосібно, без будь-чийого співавторства, є авторкою «Народних оповідань» та інших творів.

Кілька наступних – невеликих і зовсім «мініатюрних» (2.3, 2.5, 2.7) – підрозділів, теж побудованих на документальних архівних доказах, стараннями дисертанта дають чіткіші, власне, чіткі, відповіді на поставлені самими заголовками вказаних розділів питання, «Чи знала авторка (Марко Вовчок – В.П.) про «заочний суд»?», «Чого не писав Куліш?» і якої національності була письменниця. Ці й решту інших підрозділів другого розділу, досліджувані в них питання-проблеми можна розглядати в контексті і в розвиток того основного питання про авторство.

Ширше коло проблем порушено і з'ясовано у підрозділах 2.6 і 2.8. У першому з них детально проаналізовано студіювання В.Доманицького над процесом підготовки Марком Вовчком першого видання «Народних оповідань», про походження псевдоніма письменниці (дисертант доводить, що В. Доманицький тут помилявся), про порядок надходження оповідань до П. Куліша і т. д. Своєрідним додатком тут є аналіз студій інших науковців над першою збіркою Марка Вовчка: Б. Лепкого, О. Дорошкевича, М. Сиваченка, Є. Нахліка. У підрозділі 2.8. «“Переклад” Тургенєва» з'ясовано проблематику з'яви творів Марка Вовчка російською мовою. Також простежено позиції різних українських дослідників щодо цієї проблеми.

Щодо загальних висновків до дисертації, то в них, окрім зазначеного на початку цього відгуку, загалом повно й адекватно відбито основні здобутки і наукові відкриття в дисертації. Богдан Цимбал, попри наявність у студіях Василя Доманицького окремих хибних міркувань у «вовчкознавстві», аргументовано відзначив посутній внесок цього видатного вченого в дослідження життя і творчості Марка Вовчка.

Автореферат із належною повнотою відбиває основні смисли дисертації. Солідний бібліографічний список (278 позицій), достатні апробації та перелік публікацій теж засвідчують вартісність дослідження.

Водночас, у доповнення до зазначених вище зауважень, мусимо вказати в роботі і на ряд допущених пунктуаційних і стилістичних огріхів, кількаразове вживання відмінкового закінчення родового відмінка замість давального, напр.: «сповіщав Івана Франка» замість «Іванові Франку», і под.; сутнісно неправильне слововживання «більшу *половину* тому» (с. 161), повтори окремих цитат. Але виявлені помилки й огріхи не надто впливають на наукову вартісність дисертації.

Усе вищезазначене дає підстави зробити висновок, що дисертація Б.В.Цимбала «Василь Доманицький – дослідник і видавець творів Марка Вовчка» є науково цінним, оригінальним, самостійним дослідженням, відзначається науковою новизною, виваженістю суджень і підсумків. Дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567 (зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України №656 від 19.08.2015 р., №1159 від 30.12.2015 р. та №567 від 27.07.2016 р), а її автор, Цимбал Богдан Володимирович, заслуговує присудження йому наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.09 – літературне джерелознавство і текстологія.

Доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української
літератури і компаративістики
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

В. Т. Поліщук

Підпис професора Поліщука В. Т. підтверджую.

Проректор із наукової,
інноваційної та міжнародної діяльності,
доктор історичних наук, професор

С. В. Корновенко